

Актуальні проблеми психології

Досвід формування патріотизму як ціннісної орієнтації особистості військовослужбовця в арміях провідних країн світу

В.І. Алещенко

доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського

Ю.В. Каменюк

помічник начальника ГУ ДСНС України у Вінницькій області

У статті проаналізовано основні форми і методи формування патріотизму військовослужбовців збройних сил провідних країн світу. З урахуванням національних особливостей цих країн показано специфіку морально-психологічного впливу на військовослужбовців.

Ключові слова: патріотизм, формування патріотизму, морально-психологічний вплив.

В статье проанализированы основные формы и методы формирования патриотизма военнослужащих вооруженных сил передовых стран мира. С учетом национальных особенностей этих стран показана специфика морально-психологического влияния на военнослужащих.

Ключевые слова: патриотизм, формирование патриотизма, морально-психологическое влияние.

The article analyzes the basic forms and methods of forming the Patriotic armed forces of the leading countries of the world. Taking into account the national peculiarities of these countries shows the specificity of the psychological impact on soldiers.

Key words: patriotism, the formation of patriotism, moral and psychological impact.

Постановка проблеми

Удосконалення та поява нових способів і форм збройної боротьби, проведення антитерористичної операції на сході України, операцій з підтримання миру та безпеки, оснащення збройних сил новітніми видами озброєнь висувають підвищені вимоги до особового складу, його морально-бойових якостей. Перш за все, до посилення професійності, особистої відповідальності за захист Батьківщини,

уміння вести бойові дії з високими психофізичними навантаженнями.

Актуальність окремого аналізу досвіду формування патріотизму військовослужбовців як ціннісної орієнтації особистості в арміях провідних країн світу визначається необхідністю його ціннісної оцінки для подальшого використання у ЗС України в процесі організації роботи з особовим складом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретичні та методичні засади формування патріотизму у військовослужбовців, основи формування системи патріотичного виховання в ЗС України та провідних країнах світу обґрунтовано в дослідженнях вітчизняних військових науковців: В. Алещенка, А. Афанасенка, І. Колодія, Ю. Красильника, В. Маслова, М. Нецади-ма, Г. Темка, В. Шевченка, В. Ягупова та інших.

Відаючи належне теоретичному та практичному значенню раніше здійснених досліджень, необхідно вказати на недостатній рівень розробленості проблеми формування патріотизму як ціннісної орієнтації особистості військовослужбовця та відсутність системного розгляду цього процесу в арміях провідних країн світу. Це потребує предметного аналізу, а також критичної оцінки зарубіжного досвіду з позицій інституціонального підходу, оскільки саме такий аналіз ще не знайшов свого відображення в дослідженнях українських науковців [1].

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Подальшого розроблення потребують такі частини загальної проблеми: аналіз досвіду формування патріотизму як ціннісної орієнтації особистості військовослужбовця армії провідних країн світу, що дасть змогу виявити та застосувати в українській практиці з урахуванням національних особливостей форми і методи морально-психологічного впливу на військовослужбовців, які є ефективними та сприяють формуванню патріотичних переконань військовослужбовців як ціннісної орієнтації особистості.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз досвіду формування патріотизму як ціннісної орієнтації особистості військовослужбовця в арміях провідних країн світу.

Виклад основного матеріалу дослідження

Аналіз наукових праць дає підстави стверджувати, що завдання формування патріотизму як ціннісної орієнтації особистості військовослужбовця армії провідних країн світу вирішується в межах системи морально-психологічного впливу на особовий склад, морально-психологічної підготовки.

Система формування патріотизму особового складу в армії США піднесена до рангу державної політики, якою опікуються не лише командири, а й вище військове та політичне керівництво країни. Те, що розуміється під поняттям «виховання», американські теоретики визначають такими категоріями «політична освіта», «формування в особового складу морального духу» тощо. Найважливішим завданням американської армії вважається формування в особового складу національно-державної самосвідомості, гордості за приналежність до Збройних сил США, лояльності до уряду та президента.

У ролі суб'єктів патріотичного виховання особового складу в американських збройних силах виступає весь комплекс державних і громадських структур Сполучених Штатів: органи законодавчої та виконавчої влади країни; інформаційні агентства; центри кінемистецтва та дозвілля тощо. Безпосереднім суб'єктом виховання військовослужбовців є військове командування всіх рівнів, яке спирається у своїй роботі з особовим складом на спеціальний апарат Міністерства оборони США.

У вихованні особового складу Збройних сил США можна виділити такі напрями: а) формування та розвиток необхідних військово-професійних якостей; б) виховання патріотизму; в) формування та розвиток позитивної мотивації до військової служби; г) морально-етичне виховання; д) виховання стійкості в умовах полону; е) організація здорового способу життя; ж) фізичне виховання тощо.

Заняття за програмою «Командна інформация» є однією з форм виховання

військовослужбовців [2, с. 7]. Вони проводяться командиром підрозділу, і присутність усього особового складу та офіцерів є обов'язковою. Періодичність занять – один раз на тиждень, тривалість – 60 хвилин. Є деякі заняття, на які, крім командирів підрозділів, залучаються капелани. На ці заняття відводиться 7 годин, із яких 1 година – на з'ясування й обговорення моделі поведінки військовослужбовців у різних ситуаціях, а 6 годин – на співбесіду за основними питаннями.

Найвідомішим інститутом військових священиків вважається капеланська служба Збройних сил США. Головною формою роботи з особовим складом капеланів є індивідуальна робота, оскільки майже 75% службового часу вони використовують на особисте спілкування з військовослужбовцями. У патріотичному вихованні використовуються традиційні методи: переконання, навіювання, особистий приклад, моральне та матеріальне стимулювання, примушення. Засобами патріотичного виховання є цивільна та військова преса; музеї, клуби, бібліотеки, кафе; художня, воєнно-історична література, мемуари; театральні вистави, кінофільми, образотворче мистецтво; методичні розробки, довідники, плакати, що характеризує високу розвиненість матеріальної бази цього виду виховання. Тому патріотизм займає одне з провідних місць у мотиваційній сфері особистості американського військовослужбовця. Понад 95% опитаних пишуться тим, що «служать інтересам Америки» у збройних силах. Цей результат потребує багато моральних і матеріальних зусиль. Наприклад, лише на рекламу армійського життя щороку витрачається 4 тис. дол. на кожного солдата. У США існує військовий телеканал, фінансування якого щорічно становить близько 1 млрд. доларів. Звідси й інтерес та повага до власної армії [1, с. 24].

Потенціал патріотичного виховання використовується для формування та розвитку в особового складу позитивної мотивації до військової служби. Це досягається вмілим використанням матеріальних стимулів, наданням військовослужбовцям

різноманітних пільг (безкоштовне медичне обслуговування, можливість отримати вищу освіту за рахунок Міністерства оборони США та ін.).

Головною метою роботи з особовим складом щодо формування патріотизму у Збройних силах Великої Британії є доведення до свідомості кожного військовослужбовця ідеї, що інтереси країни завжди повинні перебувати під надійним збройним захистом. Тому в роботі з особовим складом значне місце займає пропаганда, націлена на підвищення рівня бойової підготовки, формування у військовослужбовців якостей, необхідних для обстоювання інтересів Великої Британії. Головна відповідальність за роботу з персоналом і моральний стан військовослужбовців покладена на командирів. Разом з тим, існує спеціальний апарат, що включає в себе служби освіти, військових священиків (капеланів), організації дозвілля та побуту, суспільної інфраструкції.

У Збройних силах Великої Британії велика увага приділяється службі капеланів. З метою підтримки високого морального духу особового складу та його стійкості на полі бою функціонує королівська служба капеланів, очолювана головним капеланом збройних сил у званні генерал-майора. Основним завданням капеланів, окрім духовного наставництва і моральної підтримки військовослужбовців, є запобігання стресовим ситуаціям. Крім того, вони зобов'язані звершувати церковні обряди, брати участь у проведенні військових свят і урочистостей, надавати товаришам по службі допомогу в підборі та вивченні релігійної літератури, організувати групові й індивідуальні бесіди на релігійні теми, відвідувати госпіталі й гауптвахти з метою втішення страждених, брати участь у роботі з членами сімей солдатів і офіцерів.

Основна мета роботи з особовим складом спрямована на те, щоб довести до свідомості військовослужбовця, що народ країни, уряд, командування надзвичайно цінують його працю, поважають професію. Від військовослужбовця вимагається повага до командирів і додержання всіх

норм і законів, встановлених у збройних силах. Разом із вірою в командира у нього формується впевненість у своїй зброї. У пресі регулярно пропагується думка, що британська бойова техніка є найкращою. Отже, формування патріотизму особового складу Збройних сил Великої Британії є пріоритетним напрямом діяльності посадових осіб.

Формування патріотизму у військовослужбовців Збройних сил Німеччини реалізується на основі Концепції внутрішнього керівництва, сутність якої полягає у формуванні у військовослужбовців позитивної мотивації до виконання бойових завдань. Нині німецький патріотизм формується не лише державою, а, насамперед, усім суспільством. Завдання роботи з молоддю покладені на суспільні інститути з метою виховання у неї громадянських почуттів і, як результат, любові до країни та готовності її захищати.

У практиці роботи з особовим складом використовуються такі методи виховання: настанова, попередження, нагадування, застереження, порада, прохання. У статутах, інструкціях і наказах бундесверу широко використовуються поняття «виховання» та «навчання». Міністерство оборони, родина, церковна община, школа, суспільні організації роблять усе для того, щоб кожен німець відчував себе громадянином і патріотом, готовим виконати свій обов'язок перед державою та суспільством [4, с. 3]. Таким чином, виховання патріотизму у військовослужбовців бундесверу є пріоритетним, всебічно забезпеченим напрямом діяльності посадових осіб і сприяє формуванню в особового складу готовності до якісного виконання військового обов'язку.

У Збройних силах Франції формуванням у військовослужбовців патріотизму займаються три спеціальні організації:

1. Служба інформації та суспільних відносин збройних сил, створена в 1969 р. при Міністерстві оборони. Вона займається пропагандою воєнної політики Франції, висвітлює діяльність збройних сил, вирішує питання зміцнення зв'язків між армією та громадськістю.

2. Служба соціальної дії, що займається організацією дозвілля військовослужбовців, координує роботу армійських бібліотек, кас взаємодопомоги, спортивних та інших гуртків.

3. Служба військових священиків, представники якої є навіть у окремих батальйонах.

Система роботи з особовим складом в Збройних силах Франції відрізняється різноманітністю форм і методів. Основною формою є проведення занять із курсу громадського виховання (1 година на тиждень). Програма включає вивчення внутрішньої та зовнішньої політики Франції, її міжнародного положення, питань військового будівництва, історії збройних сил, бойових традицій з'єднань і частин. Під час проведення занять широко використовуються матеріали, які готує служба інформації та суспільних відносин збройних сил, і відповідні технічні засоби пропаганди. Заняття проводяться командирами взводів за спеціально розробленими планами. Особлива увага приділяється вихованню у курсантів честі, вірності державі, військового обов'язку.

Висновки

Отже, варто зазначити, що важливою умовою формування патріотизму військовослужбовців збройних сил провідних держав світу є врахування специфіки різних видів військової діяльності, а також вибір оптимальних форм і методів морально-психологічного впливу.

Перспективи подальшого дослідження цієї теми слід зосередити на активізації наукових досліджень у розробленні та вдосконаленні напрямів військовопатріотичного виховання у ЗС України, визначенні психологічних особливостей формування патріотичних ціннісних орієнтацій різних категорій військовослужбовців. Важливими для дослідження також залишаються проблеми формування патріотичних уявлень, почуттів, конкретного теоретичного обґрунтування та новітніх технологій патріотичного виховання молоді.

Література

1. *Алещенко В. І.* Проблеми реалізації духовного потенціалу на сучасному етапі розвитку ЗС України / В. І. Алещенко // Наука і оборона. – 2005. – № 4. – С. 19-24.
2. *Афанасьєв А.* Педагогічні основи військово-патріотичного виховання військовослужбовців строкової служби ЗС України / А. Афанасьєв. – К., 2005. – 266. – С. 10.
3. Робоча група з питань роботи з особовим складом молоді при апараті РНБО ініціює розробку загальнодержавної концепції роботи з особовим складом молодих людей [Електронний ресурс] // Рада національної безпеки і оборони України [веб-сайт]. – Режим доступу : <http://www.rainbow.gov.ua/news/450.html>
4. *Зеленков М. Ю.* Морально-психологическая подготовка войск в армиях зарубежных стран / М. Ю. Зеленков // Зарубежное военное обозрение. – 2000. – № 11. – С. 24-28.
5. *Мгимов Ю.* Роль и место сухопутных войск в обеспечении внутренней безопасности США / Ю. Мгимов, Ю. Балуков // Зарубежное военное обозрение. – 2006. – № 1. – С. 11-16.
6. *Стадник В.* Досвід армій провідних країн світу щодо патріотичного виховання особового складу / В. Стадник // Педагогіка і психологія професійної освіти. – № 2. – 2013. – С. 260-267.
7. *Шелер М.* Избранные произведения / М. Шелер. – М., 1994. – С.341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://refrend.ru/542951.html>